

**A MAGYAR ZENEI SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL:
ZENÉSZETI LAPOK (1860-1876)²
200 éve született id. Ábrányi Kornél (1822-1903)**

Id. Ábrányi Kornél, születési nevén *Eördögh Kornél*

(Szentgyörgyábrány, ma Nyírábrány, 1822. október 15. – Budapest, 1903. december 20.)
zenei író, szerkesztő, zeneszerző, zongoraművész, zenepedagógus. Névhasználatában 1870
után tűnt fel az 1849-ben született, azonos nevű író fiától való megkülönböztető „id.” szócska.

1860. október 3.: a magyar zenei sajtó megszületésének dátuma. Ezen a napon
indult meg az első magyar zenei újság, a *Zenészet* *Lapok*, amely 1876.
augusztus 5-i utolsó számáig, másfél évtizeden át a magyar zenetörténet egyik
legdinamikusabban fejlődő korszakának tanúja, s egyben szervezője volt.

A politikai, irodalmi, művészeti lapok zenei rovatairól leváló, önálló
magyar zenei lap terve hosszú vajúdas után jutott el a megvalósulás pillanatáig.
A magyar zenei újságírás 1830-as, 1840-es évekbeli ígéretes kezdetei után, az
1848-49-es szabadságharc leverését követő évek osztrák önkényuralmi
rendszere nem kedvezett a magyar lapalapítási kísérleteknek. Az önálló zenei
lap létrehozásával kapcsolatos első elképzelések így csak a politikai nyomás
enyhülésével, 1856-tól kezdve merülhettek fel egyre sürgetőbb igénnyel a napi
sajtó hasábjain.³

[1 Szőnyiné Szerző Katalin | zenetörténész - Akadémikusok](#)

2 (Első megjelenés: Magyar Könyvszemle, 1985. 1. szám, 67-72. 1.)

3 Vö.: Pesti Napló, 1856. XI. 6.

1859-ben több művészeti ág képviselői közös folyóirat kiadását tervezték. Ebben a lapban a zenei rovat már a korábbiaknál jelentősebb szerephez juthatott volna, de még mindig csupán egy művészeti-irodalmi újság része, egyik társcarovata lett volna. A tervezett lap szervezői végül nem tudtak megállapodni a belső arányok kérdésében, s jellemző módon épp a zenei rovat nagyobb térkövetelése borította fel a közös vállalkozás eredeti célkitűzéseit. Egyre nyilvánvalóbbá vált: a magyar zenei élet megérett egy új zenei intézmény, a zenei sajtó létrehozására.⁴

A zenei újság alapításával kapcsolatos első tervek 1856 óta Ábrányi Kornél, a későbbi laptulajdonos és főszerkesztő személyéhez fűződtek. Ábrányi Kornél kitűnően képzett, európai tájékozottságú muzikus volt. Liszt Ferenc és Erkel Ferenc fiatalabb nemzedéktársaként 1843–44-ben Párizsban Chopintól és Kalkbrennertől vett zongoraórákat, 1846-ban Bécsben Joseph Fischhof tanítványa volt. Zongoraművészként 1847-ben mutatkozott be Pesten, de szólista karrierjét röviddel utóbb kényszerűen félbeszakították 1848–49 eseményei. Pedagógiai és zeneszerzői tevékenysége mellett az 1850-es években kezdett zenei újságírással foglalkozni: 1855-től az egyik legtekintélyesebb politikai napilap, a *Pesti Napló* zenei referense lett. Zenekritikusként, zeneszerzőként, zenepedagógusként egyaránt jól látta, hogy a szabadságharc után újjászerveződő magyar zenei életnek központi elméleti orgánusra, rendszeres kritikára, s legfőképpen zeneileg képzett, értő közönségre van szüksége. Elképzelései megvalósításához a kor legkiválóbb magyar zenei szakembereit sikerült megnyernie.

⁴ Az 1859-es lapolapítási kísérletről lásd: Ábrányi Kornél: *Az Orsz. M. Daláregyesület negyedszázados története 1867-től 1892-ig*, Budapest, 1892. 13-14.

Már az említett 1859-es lapkísérletnél Ábrányi mellett találjuk Mosonyi Mihályt, aki nem csak zeneszerzőként, hanem zenei íróként is a magyar zene szolgálatába kívánt szegődni, Bartalus István és Szénfy Gusztáv zenetudósokat, valamint Rózsavölgyi Gyula zeneműkiadót. Lényegében ők alkotják majd az egy évvel utóbb, 1860 októberében meginduló első magyar zenei lap fő munkatársait is.

Mosonyi Mihály
(1814-1870)

Bartalus István
(1821-1899)

Rózsavölgyi Gyula
(1822-1861)

A lapkiadással kapcsolatos szervezőmunka 1860 tavaszán éledt újjá, szerencsés hazai és nemzetközi viszonyok közepette. A Lombardia elvesztésével meggyengült Habsburg-monarchia területén 1859 nyara óta újult erővel támadtak fel ismét a nemzeti mozgalmak. Magyarországon is hazafias tüntetések sora, megélénkülő kulturális élet jelezte a politikai légkör kedvezőbbre fordulását. A napisajtóban 1860 nyár elején jelentek meg a zenei lap alapítására vonatkozó hírek, majd az olvasókat toborzó előfizetési felhívás, s nem sokkal később, augusztus 8-án Ábrányi Kornél már a *Zenészet*i Lapok mutatványszámát küldte szét.⁵

Nincsenek pontos adataink az első évfolyam előfizetőinek számáról, de joggal feltételezhetjük, hogy a lapindítás tetemes költségeit, köztük az 1848-as sajtótörvényben előírt kaució kifizetését, jelentős részben Ábrányi Kornél földbirtokainak jövedelme fedezte. Ő fizette a nyomdai előállítás költségeit is. A korabeli magyar hírlapkiadói gyakorlattal ellentétben ugyanis, mely szerint a lapok tulajdonosa általában a nyomdász volt, s a szerkesztő csupán a nyomdász-laptulajdonos alkalmazottja, a *Zenészet*i Lapok esetében fordított volt a viszony.

⁵ A mutatványszám tartalmilag azonos volt az október 3-i első számmal.

Ábrányi Kornél, mint főszerkesztő, megvásárolta a lap tulajdonjogát: őt terhelték a nyomdaköltségek, de áldozatvállalása megteremthette a lap viszonylagos szellemi függetlenségét, az egységes irányítás lehetőségét.⁶

A *Zenészet*i Lapok 1860. október 3-tól hetente egy alkalommal jelent meg, 8 újságoldalon, 1 nyomdai ív terjedelemben. Előfizetési ára – évi 10 Ft – meglehetősen magas volt: átlagosan másfélszer annyiba került, mint a korabeli hasonló terjedelmű és periodicitású szépirodalmi vagy politikai lapok. A magas árat némileg ellensúlyozta, hogy a hetilaphoz negyedévenként zeneműmelléklet is járult, kortárs magyar zeneszerzők zongorára, vagy ének-zongorára komponált műveiből.

Maga a hetilap, a 19. századi magyar újságírók jellegzetes típusát képviselte, azt a laptípust, amely nem választotta szét a folyóiratokra és a sajátosan hírlapokra jellemző rovatokat, s a tudományos, ismeretterjesztő cikkek, valamint a referáló, hírközlő anyagok együttes közlésével, egyfajta kombinált laptípust hozott létre.

Ábrányi Kornél és munkatársai programja az európai színvonalú magyar műzenei stílus és a fejlett, polgári hangversenykultúra megteremtése volt. Legsürgősebb első feladataik egyike a magyar zenei szaknyelv kidolgozása és meghonosítása volt. Folytatásos zeneelméleti, zenetörténeti, zeneesztétikai sorozatokat indítottak, melyek a kor – elsősorban német – zenetudományi irodalmának magyar nyelvű összefoglalásával, kettős feladatot láttak el: korszerű zenei ismereteket terjesztettek, s megteremtették a magyar zenetudományi terminológia alapjait. Sorozataik sok esetben az első magyar nyelvű zenei tankönyvek első változatai vagy fontos előzményei lettek.

A *Zenészet*i Lapok egyik legfontosabb rovata a különböző szerzőktől, különböző címeken 16 éven át rendszeresen jelentkező zenemű kritikai rovat volt. A Bartalus István, Mosonyi Mihály, Ábrányi Kornél tollából származó bírálatok, írójuk vérmérséklete szerint eltérő élességgel, de közös elvi alapról szóltak a legfrissebben megjelent magyar zenei kiadványokról. Az olcsó sikerekre vadászó dilettáns nóta és csárdás szerzőket a szakmai színvonal védelmében marasztalták el; a zeneszerzői mesterség magasabb fokán álló német vagy francia zenekultúrájú „kozmpolita” zeneszerzőket, az idegen minták szolgálai utánzása miatt bírálták. Eszményképük a kor legmagasabb zenei-technikai színvonalán álló zeneszerző, aki a magyar népdal és verbunkos hagyományok felhasználásával a német, francia, olasz nemzeti iskolákkal egyenrangú magyar nemzeti műzene-stílust teremt.

---

⁶ Az 1868–72 közötti évfolyamok megváltozott tulajdonviszonyára még visszatérünk.

A *Zenészet*i Lapok vezércikkei a távoli célhoz vezető út napi stratégiáját dolgozták ki. Kezdetben, a nemzeti összefogás szükségességének meghirdetésével, szövetséget kerestek a már meglévő kulturális és zenei intézmények vezetőiben. Nagyszabású elképzeléseket vázoltak fel a Magyar Tudományos Akadémia zenei hivatásáról, egy zenetudományi bizottság felállításáról, a Nemzeti Zenede és a pesti Nemzeti Színház megvalósítandó zenei reformjairól. Az említett intézmények konzervativizmusa, lassú haladása azonban már a 2. évfolyamtól kezdve a *Zenészet*i Lapok egyre hevesebb bírálatát váltotta ki.

Különösen a Nemzeti Színház művészeti vezetőivel éleződött ki a helyzet. A színház operatagozatának vezető karmestere, egyben a színházi zenekar tagjaiból alakított filharmóniai társulat vezetője, Erkel Ferenc volt. 1861-ben bemutatott Bánk bán című operáját a *Zenészet*i Lapok kritikája is korszakos jelentőségűnek értékelte. Munkásságát – műsorpolitikája vitatható volta miatt – mégis hamarosan sorozatos támadásokkal illették. Ahogy a filharmóniai hangverseny-kritikákban, a „Nemzeti Színház” rovatban Ábrányiék minduntalan szóvá tették, a karmester Erkel túl gyakran tűzte műsorára Verdi és a francia nagyopera alkotásait, és nem szerepeltette jelentőségéhez mérten Wagner művészetét.

Wagner művészetének kétféle megítélésében a magyar zenei élet 1860-as évekbeli nagy dilemmája fejeződött ki. Erkel a nemzeti opera első eredményeit féltette a német mester elementáris hatásától (ez húzódott kétségtelen Wagner miatti vonakodása mögött), míg vele szemben Ábrányi és köre a magyar műzene megújulásának egyik lehetséges mintáját látta és láttatta Wagner műveiben. A magyarországi Wagner-recepció története azonban, ahogy a *Zenészet*i Lapok Wagnerrel kapcsolatos későbbi állásfoglalásai is jelzik, nem csupán a művek befogadásának története. Az osztrák uralkodóházzal történt kiegyezés előtti években Wagner neve politikai szimbólum is volt: az ellenzéki Ábrányi és munkatársai számára a hangadó bécsi Wagner-ellenes körökkel szemben, Béctől való függetlenségünk, önálló véleményalkotásra való jogunk zenei kifejezője. Ezt igazolja a két tábor későbbi közeledése is. Amikor a Nemzeti Színház színpadán a 60-as évek második felében sorra megszólaltak Wagner művei, a *Zenészet*i Lapok már egyre gyakrabban aggályainak adott hangot: a pesti növekvő Wagner-kultusz nem kimondatlanul is Erkel korábbi félelmét, a germanizáció veszélyét igazolta-e?

Wagner művészetének ellentmondásos értékelésével szemben Liszt Ferenc és a *Zenészet*i Lapok kapcsolata végig harmonikus volt. A lap vezető

publicistái, Ábrányi Kornél és Mosonyi Mihály, Liszt magyar híveiként, egyik fő feladatuknak tekintették a Liszt-művek hazai népszerűsítését, a mester és Magyarország közötti közvetítő szerep vállalását. Programjuknak megfelelően a *Zenészet*i Lapok hírvivata hétről-hétre tájékoztatott a zeneszerző életének legfontosabb eseményeiről, készülő műveiről, külföldi és itthoni hangversenyeiről. A tárca-rovatban színes életképekben, riportokban számoltak be egy-egy Lisztnél töltött látogatásról. A zenemű kritikai rovatban rendszeresen ismertették a legfrissebben megjelent Liszt-műveket, a hangverseny-beszámolóknak folyamatosan értékelték a Liszt-művek hazai terjedésének első eredményeit.

Fontos szerepet vállaltak a Liszt elleni támadások itthoni semlegesítésében. Különösen a lap indulásakor volt nagy szükség erre. 1859-ben jelent meg Liszt *Des bohémiens et de leurs musique en Hongrie* című könyve, melynek a magyar cigányzenére vonatkozó téves koncepciója heves hazai sajtótámadásokat váltott ki. A *Zenészet*i Lapokban 1861-ben, a könyv magyar változatának megjelenése alkalmából jelentek meg Mosonyi Mihály tárgyilagos hangú, Lisztet védelmező írásai. Recenziót írt a fordításról, mely sok pontatlansága, félreérthető fogalmazása miatt nem lehetett alkalmas Liszt gondolatainak hű közvetítésére: óva intett tehát a vita további elmérgesedésétől.⁷ Egy másik írásában maga is leplezetlenül beszél a könyv nyilvánvaló hibáiról, de azokat egy nagy ember megbocsátható tévedéseinek minősíti.⁸

⁷ MOSONYI Mihály: *Zeneirodalmi újdonság*. *Zenészet*i Lapok, 1861. július 17. I. évfolyam 42. sz.

⁸ MOSONYI Mihály: *Levelek Paulina kisasszonyhoz*. *Zenészet*i Lapok, 1861. október 17. II. évfolyam 3. sz.

A *Zenészet*i Lapoknak, közelebbről Ábrányi Kornélnak, döntő szerepe volt abban, hogy 1865 után Liszt egyre sűrűbben Magyarországra látogatott, 1875-ben az újonnan megnyíló pesti Zeneakadémia elnöke lett. Ábrányi, mint széles látókörű zenepolitikus és kitűnő szervező, jól felismerte, mit nyerhet a magyar zenei élet és mit az öregedő Liszt Ferenc, a kapcsolat folytonosságának megteremtésével. Minden alkalmat megragadott tehát, hogy a Zeneakadémia tervével kapcsolatban, vagy egy-egy jubileum, nevezetesebb társadalmi esemény alkalmából, a *Zenészet*i Lapokban Liszt hazahívását indítványozza. 1865-ben a Zenede fennállásának 25. évfordulója, 1867-ben a koronázás, 1869-ben az országgyűlés megnyitása, 1870-ben a pesti Beethoven centenárium, 1873-ban Liszt 50 éves művészi jubileuma, 1875-ben a pesti Beethoven centenárium, 1875-ben a pesti Liszt-Wagner hangverseny, jelentős részben Ábrányi Kornél kezdeményezése és szervező munkája révén válhatott Liszt-ünnepé, a magyar zenei élet új erőfeszítésekre sarkalló, kiemelkedő eseményévé. Elmondható, hogy a *Zenészet*i Lapok másfél évtizedes működésének egyik legnagyobb érdeme a magyarországi Liszt-kultusz kibontakoztatása és folyamatos ébrentartása volt. De a lap Liszttel való kapcsolata sajtótörténetileg is rendkívül fontos volt. Liszt művészetének propagálása a *Zenészet*i Lapok olyan állandóan visszatérő, központi gondolata volt, mely a lap azonosságát, egységes koncepcióját gyengébb periódusaiban is végig megőrizte.

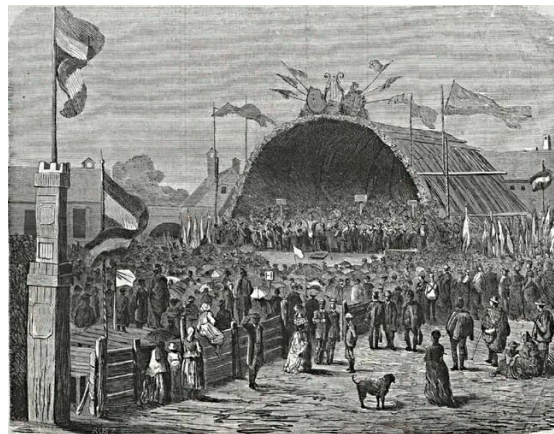
Kevésbé volt egyenletes a *Zenészet*i Lapok vonalvezetése a magyar műzenei törekvéseket szolgáló zenei publicisztika következetes kidolgozásában. A *Zenészet*i Lapok történetének 1866 májusáig tartó „hőskorszakában”,⁹ Ábrányi, Rózsavölgyi, Mosonyi, Bartalus munkásságának köszönhetően, megszületett az első elméleti számvetés, s vele párhuzamosan – Liszt, Erkel, Mosonyi műhelyében – beérlelődtek a múlt századi magyar műzene legjelentősebb alkotásai. Az 1866 októberében induló 7. évfolyamtól kezdődően azonban észrevehetően elerőtlenedett a magyar műzene programja, elkoptatottá váltak a népi hagyományra építő elméleti megfontolások. Ábrányi körül kicserélődtek a régi munkatársak, Rózsavölgyi még 1861-ben meghalt, Bartalus és Mosonyi személyes ellentétek miatt vált ki a lap szerkesztőségéből. Az új munkatársak, Ábrányi fiai és nemzedéktársai, Wagner eszméiért rajongtak, s apáiknál kevésbé volt fontos számunkra a magyar műzenei nyelv kimunkálása.

---

⁹ A *Zenészet*i Lapok 1866. május 6. és október 7. között a porosz-osztrák háború és az országban dúló kolerajárvány miatt nem jelent meg.

De a jelenség mögött ott érzékelhetjük a 19. századi magyar zenetudomány megoldatlan problémáját, a korabeli népdal-fogalom tisztázatlanságát is. A kor népies műdaltermése, melyre „népdalként” építeni akartak, az 1860-as évek végére már elhasználtak érzett zenei formuláival – egy Brahms kellett hozzá, hogy Magyar Táncsaival az ellenkezőjéről győzze meg a világot –, úgy vélték, nem lehet alkalmas az európai rangra számot tartó, magyar műzenei törekvések ösztönzésére.

1866 után, a magyar műzenei program elbizonytalanodása a *Zenészet* *Lapok* profiljának bizonyos módosulását eredményezte. Kevesebb lett a zeneelméleti, zenetörténeti ismeretterjesztő sorozat, nagyobb teret kaptak a napi zenei élet eseményeihez kötődő kritikai rovatok és az oldott, csevegő stílusban írt tárcák. Érezhető volt, hogy a szerkesztők a közönség szélesebb rétegeinek megnyerésére törekedtek: több volt a versbetét, s a Nemzeti Színház rovatban, a lap történetében először, megjelent a rendszeres színműkritika. Hiába volt azonban a közönségnek tett minden engedmény, a lap állandó anyagi gondokkal küszködött: néhány száz előfizetőjéből nem tudta előteremteni a lap előállításának tetemes költségeit. A deficit csökkentésére Ábrányi a gombamód szaporodó fővárosi és vidéki dalegyletekhez fordult segítségért. Bennük remélte azt a társadalmi bázist, mely anyagi támogatásával biztosíthatta volna a lap fennmaradását.

Az Országos Magyar Daláregyesület rendezvénye a debreceni dalcsarnokban (Munkácsy Mihály ceruzarajza, 1868)

A döntő fordulat 1868 szeptemberében következett be, amikor az Országos Magyar Daláregyesület Debrecenben ülésező vezetősége a *Zenészet* *Lapokat* saját hivatalos közlönyéül fogadta el, 1868 decemberében megvásárolta a lap tulajdonjogát, s Ábrányitól átvállalta a lap előállításának anyagi terhét. Az

új helyzet természetesen újabb programmódosulással járt együtt. A 9. évfolyamtól kezdődően az egyesület megbízott főszerkesztőjeként dolgozó Ábrányi, a lap fő feladataként a magyar dalárdamozgalom támogatását tűzte ki célul. Elkerülhetetlenül együtt járt ez a tematika bizonyos elszegényedésével. Felszaporodtak a lapban a helyi érdekű, vidéki közlemények, aránytalanul nagy terjedelemben jelentek meg a dalárdák belső szervezeti problémáival foglalkozó cikkek. A tartalom leszűkülését némileg ellensúlyozta, hogy a lapot ekkor olvasták a legtöbben. Bár a szerkesztőségi közlemények 1868 után is ostorozták az olvasóközönség közönyét, a lap fenntartására kibocsátott részvények jelentősen növelték az olvasók számát. Földbirtokosok, papok, tanárok, jogászok, kishivatalnokok, magyarrá asszimilálódó német származású polgárok olvasták a *Zenészet*i Lapokat a korabeli Magyarország minden vidékéről.

A tulajdonjog átadása az Országos Magyar Daláregyesület és Ábrányi között hamarosan nagy feszültségeket szült. Az egyesület vezetői sokallták a lap kiadására fordított összegeket, s más rovatok terhére a dalárdatematika további bővítését igényelték volna, Ábrányi viszont ragaszkodott korábbi széles látókörű szerkesztői koncepciójához, s nem volt hajlandó egyezkedni. 1872 őszére már elkerülhetlenné vált a szakítás.

A lap legutolsó korszaka a csaknem 3 hónap szünet után, 1873. január 12-én újrainduló 13. évfolyammal kezdődött. Ábrányi visszavásárolta a *Zenészet*i Lapok tulajdonjogát, s ezzel ismét övé volt a lap szellemi arculatára vonatkozó döntés joga. Az előző évi konfliktusok után nem vállalta tovább a dalárdamozgalom domináló programját, s ezt a régi alcímhez való visszatérés is jelezte: a lap ismét „heti szakközlöny” lett „a zeneművészet összes ágai köréből”. Az univerzális szerkesztői koncepcióra – a dalárdatematika háttérbeszorulása mellett – az ismeretterjesztő rovatok felelevenítése utalt elsősorban. E zeneelméleti, zenetörténeti, zeneesztétikai sorozatok színvonala azonban már sajnálatos módon nem érte el az első korszak hasonló sorozatainak színvonalát, melynek az volt a magyarázata, hogy Ábrányi mellett már nem volt egy Mosonyi, vagy Bartalus nagyságrendű munkatárs. Néhány alkalmi szerző (Megyeri Károly, Gáspár Imre, Hajdu László) közreműködésétől eltekintve, a lapot gyakorlatilag Ábrányi írta. Többnyire ő szerkesztette a főváros zenei életéről szóló híreket, hangverseny-beszámolókat is. Rendkívül gazdaggá vált ez az anyag. A Liszt személyével és művészetével kapcsolatos hírek mellett egyre több volt az újonnan alakult dal-, vagy zeneegylet, melynek színvonalas működése a szélesebb nyilvánosság érdeklődésére is számot tarthatott. 1871 óta Pesten működött Richter János, a magyar származású, később Európa-szerte

ünnepelt Wagner-dirigens, aki a Nemzeti Színház karnagyaként Pesten is Wagner kultuszának megteremtője volt. De a fejlett operai és hangversenyélet mellett rendszeresen helyet kaptak a lapban a Zeneakadémia megalakulásával, majd első tanévével kapcsolatos hírek is. – Mégis, ez az európai színvonalúvá felnövő magyar zenei élet – paradox módon épp viszonylagos fejlettsége miatt – egyre kevésbé volt képes központi zenei lapja eltartására.

Egymás után jelentek meg azok a magyar nyelvű zenei tankönyvek, melyek a *Zenészet*i Lapok ismeretterjesztő sorozatait nélkülözhetővé tették.¹⁰ 1872-től a konkurencia is megjelent a piacon, a Fellegi Viktor szerkesztette *Apollo* megindulásával. Ez a lap ugyan elsősorban zenemű-folyóirat volt, s nem hetenként, hanem csak kéthetenként jelent meg, borítója szöveges mellékletet is tartalmazott a legfontosabb magyar zenei hírekkel. Vonzerejét növelhette látszólagos olcsósága is: előfizetési ára évi 5 Ft volt, fele a régebbi folyóiraténak. Nem lehetett kétséges, hogy az új kiadvány megosztotta a *Zenészet*i Lapok amúgy sem széles olvasótáborát.

A *Zenészet*i Lapok egyre heroikusabb küzdelmet folytatott létéért. Megjelenése akadozott, a korábbi évenkénti 52 szám az utolsó 4 évfolyamban 41, 33, 38, illetve 15 számra apadt. 1875 után megszűnését már szubjektív okok is siettették. A Zeneakadémia 1875. november 14-i megnyitása óta Ábrányi volt a Zeneakadémia titkára és több fontos tantárgy (zeneelmélet, zeneesztétika, zenetörténet, magyar zene) tanára. Zeneakadémiai feladatai mellett egyre kevésbé vállalhatta az „egyszemélyes” újság napi teendőit. Az utolsó torzó évfolyam volt a bizonyosság erre. A második zeneakadémiai tanév megkezdése előtt Ábrányinak már nyilvánvalóan választania kellett. Liszt Zeneakadémiája mellett döntött.

¹⁰ Lásd többek között: BARTALUS István: *Zene-káté Lobe után*, Pest, 1863; Uő.: *Elemi összhangzat- és számjelzéstán Wohlfahrt után*. Pest, 1867; ÁBRÁNYI Kornél: *Elméleti s gyakorlati összhangzattan*. Pest, 1874 stb.